

է ըլլան որ տղաքը մէկէն մէկալը անց-
նելու ատեն՝ իրարու նեղութիւն չը-
տան, և միանգամայն աղէկ օգ բանի
մէջը :

Տղաքը պէտք է որ օրուան իրեք
մասին երկուքը պարտէզին մէջ ու
բայ տեղ անցընեն . բայց միանգա-
մայն նայելու է որ պարտէզը շուք ու
մաքուր ըլլայ . անոր համար պարտե-
զին չորս կողմը շուք ընող ծառեր ալ
տնկելու է :

Իսկ հարկաւոր կահ կարասիքը ա-
սոնք են : Պատիկ հանդերձատուն մը՝
մէջը այլևայլ մեծութեամբ զգեստ-
ներ՝ խիստ խեղճ հագուստ ունեցող-
ներուն համար : Սրահին մէջ պէտք է
մէկ վառարան՝ մը դնել՝ քովերը փայ-
տէ վանդակով պատած, որպէս զի
տղաքը քովը շատ մօտենալով՝ զգեստ-
նին չայրեն : Պատի ժամացոյց մը .
զանգակ մը . ամէն տղու մէյմէկ գը-
ծաքար . սև տախտակ մը՝ ձերմակ
կաւիճներով, տակն ալ յենարան մը՝
ուզած տեղդ տանելու համար : Բայ-
լևայլ տախտակներ՝ վրան այբուբեն,
ու քանի մը երկրաչափութեան ձևե-
րը գծած : Երոնցմէ զատ՝ բնական
պատմութե վերաբերեալ տախտակ-
ներ՝ վրանին կենդանիներու և բոյսե-
րու ձևը քաշած . նմանապէս Երտուա-
ծաշնչին ու աւետարանին երևելի կը-
տորներուն պատկերները, և այլն .
քանի մը աթոռ՝ վարպետին ու այցե-
լութեան եկողներուն համար :

Հարկւր քսան տղու դպրոցի կահ
կարասիքը աս կերպով շտկելու հա-
մար վեց հարկւր ֆրանք բաւական է՝
միջակ նիւթերէ շինելով :

Երանկ դպրոցներու մէջ ամենէն
աւելի դիտելու բանը վարպետներուն
ու վարպետուհիներուն ընտրութիւն
է . ասոնք պէտք է ըլլան այնպիսի
մարդիկ՝ որ գիտնան թէ տղաք ինչ
բնութիւններ կ'ունենան, և բոլոր
սրտանց ջանան ազգին բարիք ընել :
Պէտք է գիտնալ որ բոլոր ազգին բա-

րի կամ գէշ ըլլալը աս վարպետներէն
կը կախուի . անոր համար պէտք է
տղաքը այնպիսի մարդկանց յանձնել՝
որոնք ոչ միայն ըլլան առաքինի ան-
ձինք, հապա նաև ուսումնասէր, և
չափաւոր տեղեկութիւններն սկզբ-
բնական ուսմանց, և մանաւանդ ջանք՝
ազգին օգուտ ընելու :

ԵՐԿՐԱԳՈՐԾՈՒԹԻՒՆ

Սկզբնաւոր երկրագործութեան :

ԺԵ

Երկրագործը մշակելու վայ :

Հ. Երմտիք ըսելով ինչ կիմանաս .

Պ. Երմտիք կ'ըսուին ցորեն, հա-
ճար, գարի, եգիպտացորեն, բրինձ,
կորեակ, վարսակ, սև ցորեն, և ուրիշ
տեսակ հունտերն որ մարդկանց ու
կենդանեաց գլխաւոր կերակուրներն
են . աս տեսակներուն մէջ միայն ո-
րոմն է փաստակարը, որ խիստ շատ ալ
կը գտնուի :

Հ. Երմտիքները ամէն տեղ կրնան
մշակուիլ .

Պ. Ցորենը սաստիկ տաք ու սա-
տիկ պաղ երկիրներու մէջ ալ կրնայ
բուսնիլ . իսկ հաճարն ու գարին ա-
ւելի ցուրտ կլիմաներ կը սիրեն :

Հ. Ցորեն մշակելու համար առջի
ընելքը որն է .

Պ. Երբոր երկիրը քիչ մը թաց է՝
պէտք է հերկել վասն զի թաց ըլլալով
գիւրաւ կը ճղքուի ու կը կակղնայ :

Հ. Հունտին՝ այսինքն ցորենին հա-
մար ալ մասնաւոր պատրաստութիւն
մը ընելու է .

Պ. Երբ զի ցորենը ցանուելէն ետքը
չփրտտի կամ չորդնոտի, կրաջրէ կ'ան-
ցընեն : Երբ անս ընելու համար առ-
ուռիէ հիւսած կողով մը, մէջը լեցուր
ցանելու ցորենդ, և շատ անգամ մա-
քուր կրաջրին մէջ խոթէ ու հանէ,

հաճարին մէկ տեսակն ալ կայ որ երկու անգամ կը հնձուի :

Հ. Վարին ինչպէս կը մշակեն .

Պ. Եւ արմտիքն ալ թեթեւ հողերու մէջ առաջ կուգայ . իսկ կաւոտ ու կպչուն հողերուն մէջ բուսցընելու համար շատ հոգ ընելու է :

Հ. Որո՞նք են աս ընելու հոգերը .

Պ. Վարին հնձելէն ետքը մէկէն երկիրը հերկելու է, որպէս զի ջրին ու սառուցին զօրութեամբը հողը կակրղնայ . գարնան գարին մարտի վերջերը կամ ապրիլի սկիզբները կը ցանուի, իսկ ձմեռուանը աւելի կանուխ, որ հաճարէն ալ առաջ կը հասուննայ :

Հ. Վարին ցանելէն առաջ պատրաստութիւն մը ընելու է թէ չէ .

Պ. Վսանուչորս ժամ ջրի մէջ դնելու է . աւելի աղէկ է աղբաջրի մէջ դնելն ու մոխրի հետ մէկտեղ ցանելը . աս կերպով պատրաստած գարին սովորականէն իրեք անգամ աւելի առատ կուտայ :

Հ. Վարի ցանելու հողին վրայ ինչ դիտելու բան կայ .

Պ. Երբոր երկիրը կաւոտ ու ջուր կոխած է՝ աւելի աղէկ է չհերկելն ու չցանելը . վասն զի հողը կը կարծրանայ, և ցանուած արմտիքին կը փնասէ, ետքէն փշրելն ալ դժուար կ'ըլլայ :

Հ. Վարին ցանելէն ետքը ինչ ընելու է .

Պ. Եւ ջի անձրեւէն ետեւ լողքարով վրայէն անցնելու է, որպէս զի բուսածերը փշրին . իրեք շաբթիէն ետքը նորէն լողքարելու է, որպէս զի արմատները հողին մէջ հաստատուին . ասանկով աւելի խիտ կը ծլի :

Հ. Երբոր չափէն աւելի շատ է ծլածը՝ ինչ ընելու է .

Պ. Ոմանք այնպիսի արտի մէջ ոչ խարները կը թողուն՝ որ արածին . ու մանք ալ կը հնձեն, ու քանի որ կանաչ է՝ անասնոց կուտան : Վարնան ցանքը ձմեռուընէն քիչ կուտայ :

Հ. Վարսակ ցանելու համար ինչ

պատրաստութիւն ընելու է .

Պ. Թէպէտ և վարսակը միայն գարնան կը ցանուի, բայց հողը ձմեռուընէ հերկելու է, որպէս զի սառոյցներէն ու անձրեւներէն ու ժոճնայ ու աղէկնայ :

Հ. Վարսակը երբ կը ցանուի .

Պ. Վարտի սկիզբները՝ երկիրը պատրաստելէն ու բաւական չորնալէն անմիջապէս ետքը : Տեսակ մը վարսակ կայ որ աշնան սեպտեմբերի մէջ կը ցանուի . բայց ասիկայ ան երկիրներուն կը յարմարի՝ որոնց ձմեռը սառտիկ չէ, ու սառոյցը երկայն չտներ :

Հ. Վարսակը ինչ տեսակ հող կ'ուզէ .

Պ. Վարսակը ամէն տեսակ հողի մէջ առաջ կուգայ, բաւական է որ աղէկ հերկուած ըլլայ : Հնձելէն ետքը երկիրը աղբոտելով՝ գարի կամ կենդանեաց համար ուրիշ տեսակ խոտ մըն ալ կրնայ ցանուիլ :

Հ. Երբ պտացորենը ինչ տեսակ հողի մէջ առաջ կուգայ .

Պ. Եւ բոյսը աւելի տաք կլիմայ, և թեթեւ ու աղբոտ հող կը սիրէ :

Հ. Երբ կը ցանուի .

Պ. Եւրիլի վերջերը կամ մայիսի սկիզբները . սովորաբար սիւնելով կը ցանեն, բայց աւելի աղէկ է զատ զատ ցանելը :

Հ. Տնկելէն ետքը ինչ հոգ ընելու է .

Պ. Եւ ատ անգամ քովի գէշ խոտերը խլելու է . երբոր հասկը կը սկսի ձեւանալ՝ արմատին վրայ հող դիզելու է, քովերէն բուսած ցօղունները քշտելու է, աւելորդ հասկերը փրցընելու է . և երբոր սկսին հատիկները ձեւանալ՝ ցօղուններուն վերի ծայրերը կտրելու է : Թէ որ կլիման ու հողը յարմար գայ, խիստ առատ կը պտղաբերէ :

Հ. Վարսակը ինչպէս կը մշակեն .

Պ. Եւրիկայ մարտին վերջերը կը ցանուի թեթեւ հողերու մէջ . քիչ աղբ կ'ուզէ, և միայն ծաղիկ տալու ատենը կերած անձրեւէն կը փնասուի : Եւ ատ

հոգ չուզեր, և ամէն արմտիքներէն ուշ կը հասուննայ. իրեն յարդը ան- ասնոց ուտելու և անոնց ոտքերուն տակը փռելու աղէկ կուգայ:

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆ

ՕԳՏԱԿԱՐ ԳԻՒՏ

ԽԱՀՈՒՅ:

ԽԱՀՈՒՅՆ Լճաբիայի բոյս է. Լճաբիայէն Հնդկաստան, անկէ ալ Եւրոպա անցեր է, և հոն ջերմանոցներու մէջ միայն առաջ կու գայ: Տէօլիէօ անունով մէկը՝ Սարթինիկէ կղզին տարաւ աս տունկը, անկէ ալ Լնդիլեան կղզիներուն մէջ տարածուեցաւ:

Եւրոպայի ջերմանոցներուն մէջ խահուէն ինչուան տասնուհինգ ոտնաչափ կը բարձրանայ. բայց տեղ տեղ չեն թողուր որ իրեք կամ չորս ոտնաչափէն աւելի երկրնայ, որպէս զի աւելի առատ ու ազնիւ պտուղ տայ: Եւ տունկին մշակութիւն խիստ դժուար է, և շատ զգուշութիւններ կ'ուզէ. հովէ ամենայն կերպով պաշտպանելու է, ու բոյսերը իրարմէ վեց վեց ոտնաչափ հեռաւորութեւ տնկելու, և գետնին վրայի վայրի խոտերը խլելու է: Երբոր պէտք ըլլայ խահուէի նոր ծառատունկ մը տնկել, հնցած անտառ մը պրելու և հոն տընկելու է. ան ատեն խիստ աղէկ առաջ կու գայ, և ինչուան 40 տարի կը դիմանայ. անկէ ետքը ալ բանի չգար, պէտք է նորէն տնկել:

Խահուէի տունկը բոլոր տարին ծաղիկ կու տայ, բայց աւելի գարնան և աշնան. ծաղիկը ճերմակ ու հոտաւէտ է, և քանի մը օր փայլունութիւն մըն ալ կ'ունենայ: Երազիին մէջ է պտուղը, որ առաջ ճերմակ վերջը դեղին՝ ետքն ալ կարմիր կ'ըլլայ կեռասի պէս: Երբոր պտուղները կը սկսին կարմրիլ, անոնց մէջէն հա-

սածները քաղելու է. հազիւ թէ բոլոր պտուղները կը քաղեն՝ նորէն տունկը կը սկսի ծաղկիլ՝ իբր թէ դեռ ամենեւին պտուղ տուած չըլլար:

Խահուէն շատ տեղ կը մշակեն, բայց մասնաւորապէս Լճաբիա, Եւրա, Սէյլան, Սուրինամ, Վայէննա, Լնդիլեան կղզիները և Պուրպոն կղզին: Եւսն կլիմայի խահուէներն ալ իրարմէ տարբեր յատկութիւններ ունին. բայց ամենէն ազնիւն ու յարգին Եւսնի և Սոբայի խահուէն է: Լնդիկայ ճանչնալը շատ դիւրին է, վասն զի հատիկները կլոր ու մանր կ'ըլլան. ասոնց կլորուէր զարմանալի պատճառը ան է՝ որ երբոր խահուէն հասուննալու վրայ կ'ըլլայ, հատիկին մէկը կ'աճեցնէ դուրս կ'իյնայ, ու մէկալը կ'աճեցնէ մէջ մնալով կը կլորի: Եւ տեսակէն ետքը անուանին Պուրպոն կղզիին և Վայէննայի խահուէները: Սարթինիկէի խահուէն ալ խիստ աղէկ է, և շատը Պուրպոնի խահուէն վեր կը դնեն ասիկայ: Լնուանի են նաեւ սուրբ Դոմինիկոսի և ուրիշ քանի մը կղզիներու խահուէները:

Հիմա Եւրոպացիք ոչ միայն Եւրոպայի մէջ, հապա իրենց գաղթականներուն ձեռքովը Լմերիկայի մէջ ալ մասնաւոր կերպով խահուէի մշակութեան ետեւ ըլլալով, անբաւ հարստութի կը դիզեն անով: Սիայն սուրբ Դոմինիկոս կղզիին գաղղիացի բնակիչները 1776-էն ի վեր 33 հազար միլիոն լիպրէ խահուէ անցուցեր են Գաղղիա:

Որոշ չգիտցուիր թէ խահուէն ջրով եփելու և խմելու սովորութիւնը երբ մտած է: Եւսեն թէ արաբացի տէրվիշին մէկը դիտեր տեսեր է որ այծերը խահուէն ուտելով վրանին մասնաւոր աշխուժութիւն մը կու գայ. ասկէ մակաբերեր է թէ կրնայ ըլլալ որ խահուէով մարդուս քունն ալ անցնի, որով իբր թէ գիշեր ցորեկ կարենայ աղօթք ընել: Եւ յայտնի է որ հիմա ամէն ազգ Լճաբացոց բաւովը Գահուէ, Խահուէ, Գահէ կամ